

És volt itt valaki

Kuczka Péter: Út a folyóhoz

Harminckilenc évvel utolsó verseskönyvének megjelenése után Kuczka Péter egy fölöttébb lírai gyűjteménnyel köszöntötte a költészet kedvelőit: a mélyen tisztelt versolvasót, és gondolom azokat is, akik a teljesítmények rangsorolásához az aktuális mércét szolgáltatják. Megjósolható, hogy ez utóbbiak közül kevesen fognak visszaköszönni neki, minek következtében az olvasót csak a véletlen irányíthatja Kuczkához, ami mindkét félnek veszteség. Jelen cikkemet nem szabályos kritikának szánom; az vele a célom, hogy növeljem e véletlen esélyeit.

Így kezdődik a kötet első verse, az 1957. január 5-i dátummal jegyzett Hajnali négykor. „Hajnali négykor tank fordult be a Lánchíd / előtti térre, forgatta ágyúja csövét, majd / az Alagút feketén ásító szájára szögezte, egy / másik a Gellért-hegy felől tiporta végig az / Attila utat, s befészkelte magát a Bethlen- / udvar nagy háztömbje mellé, tonnái megnyomták / a puha földet.” A vers látszólag szenvtelenül, szabatosan írja le egy hosszú korszak első óráit, felidézve a totális vereség költői diagnózisát. Kuczka a rendszer utolsó pillanatáig ragaszkodik ehhez a vereséghez, mely közös nevezőre hozza benne mindazt, ami fontos lehetett neki: személyes sorsát, továbbá korábbi eszményeinek és az országnak a tragédiáját. Nem lát okot sem politikai mentségekre, sem erkölcsi egyezkedésre, sem esztétikai vargabetűkre, melyek kivezethetnék a vereség kozmoszából. Még 1993-ban is, a szépségnek hódolva, a fokhagymát dicsőíti, „mert okosan közös ropogó / védőburkot növeszt, márványos fehéret, / s nézze a gerezdek domború szépségét, / formásabb minden Vénuszok hátsó felénél”. Mármost ami ennek az utolsó állításnak a tárgyi igazságát illeti, ezt megítélésem szerint széles körű összehasonlító tevékenységen alapuló bizonyítási eljárás nem igazolná, de – legalábbis az én szememben – jogosult és evidens a mögötte rejlő indulat. A szépség ideálja egy temetetlen tetemetek rejtegető korszak gyanakodva engedélyezett parfümjeként segített elfojtani a hullaszagot. Nem egy kiváló írónk úgy fejezte ki megvetését a politika iránt, hogy nem méltatta művészi figyelmére. Cserében a politika meg- megcsóválta – ejnye-bejnye – bajszos vagy bajszatlan fejét, majd szeretetteljes türelmet tanúsított irántuk, ily módon is demonstrálva ízlését és nagyvonalúságát. Kuczka azonban a vereség foglyaként és megszállottjaként nem járhatta ezt az utat. Kötete első versciklusának, az 1957 és 1962 között írott verseknek az uralkodó alaphangulata a leplezetlen kétségbeesés. „Marja az idő, mint a méz, / tarkónlőtt álmait” – a tarkón lövés, a tömegsírban mésszel leöntött hullák látomása itt nem egyszerűen anyag lírai metaforák számára. Az efféle képek a századunk ordas eszméiből kipárolgó erkölcsiség kvintesszenciáját közvetítik. Azért használom a „politika” helyett az „erkölcsiség” szót, hogy állításom előtt be ne csapódjanak az esztétikum kapui. Az érvényes költészetben a politika egyébként sem kívülről megszabott feladat, hanem erkölcsi állásfoglalás. Erre persze semmiképp sem bólinthatnak rá azok, akik nem óhajtanak szembesülni magatartásuk következményeivel.

Kuczka tarkólövéses, meszes hullákkal megrakott közérzetéről 1964 és 1972 között, tehát jóval a friss gyász után, egy teljes ciklus vall, A kivégzettek Paradicsoma. Az 1956 után kivégzettek a dantei poklot idéző, ámbár rímtelen tercinákban beágyazódnak a történelem kiemelkedő és tömegesen megölt mártírjai közé. Vergilius szerepét – akinek a halált oly sokrétűen felidéző művét a kötet címe is idézi: „Tartarus és Acherón: lefelé fut az út a folyóhoz” (Lakatos István fordítása) – a költő 1849-ben kivégzett dédapja tölti be, s ily módon a személyes elem epikailag is a szörnyűségek középpontjába nyomul. A ciklus ötödik darabja, a Nagy Imréről szóló, újabb költészetünk egyik remekműve. „És volt ott valaki” – így kezdődik ez a vers. Számomra nagy vigasz, hogy itt is volt valaki, aki nem bírta nem megszegni a közös gyászt körülvevő hallgatás parancsát.

Kuczka a kötet tanúbizonysága szerint a kétségbeesés és a dac közé feszítette ki zsinagédát, e végletek közt mutatta be kötélrancosi tudományát. 1962-ben nem kap útlevelet Olaszországba? Sebj, akkor képzeletben látogat oda, és csak azért is megírja verses útinaplóját. A sok friss gyásszal nem a kézenfekvő, köznapi vigaszok bölcsességét szegezi szembe, hanem csak azért is egy régi gyászt. Tizenöt versben kiabálja világgá a leverő hírt:

„...Kezdd el sírni, sírni, sírni, mert meghalt / Vörösmarty Mihály” – a tragédiákat nem oldja békévé az idő, a régvolt iszonyat minden erőfeszítés nélkül olvad át az új iszonyatokba. Minthogy Kuczka tudomásom szerint még csak meg sem próbálta publikálni ezeket a verseket, csak sejthetem, hogy így értelmezték volna e ciklus születésének évében, 1974-ben Vörösmarty halálhírét. Ez a friss halálhírek helyett kiabál, de nem túl talányosan, amit az is bizonyít, hogy a ciklus utolsó darabjának megismételt utolsó sora, a „meghalt Vörösmarty Mihály” az „...előttünk egy nemzetnek sorsa áll”-ra rímel.

E csak azért is makacs öröme nélkül elviselhetetlen lett volna a kétségbeesés. Ezt Kuczka áttételek nélkül is megfogalmazza kötete egy másik kiemelkedő darabjában, a „csak”-ban. Még ha megkínoznák, ha elárulnák is, „sötétzárkában, / hideg vízben, // elektromosan / izzó tűzben // ha mindentől / megfosztanak, // ha a falhoz / állítanak, // és bárki kérdezné / ez a válaszom: // semmi bajom, / semmi bajom.” A kiegyezések és megegyezések korszakaiban – és most nemcsak a Kádár nevével fémjelzetre gondolok, hanem az azóta elteltre is – az egyébként valóban nélkülözhetetlen taktikai gondolkodáson kívül minden egyéb szellemi erőfeszítést utópiakergetésnek vagy természetlen különködésnek tekintenek. Ilyen körülmények között a felvállalt dac még a kétségbeesésnél is kényelmetlenebb. Ráadásul Kuczka a kényelmetlenséget is felvállalja, mégpedig dicsekedve Cserélni? című versében, sikeres költőtársának arcába mondja, hogy nem cserélné el „lehorgasztott fejemet / koszorúzott fejeddel” –”, „lelkiismeretedet / lelkiismeretemmel”, és így a sikertelenséget boldogságforrásnak tünteti fel.

Megpróbálom elképzelni, miként bírta és bírja Kuczka elviselni a boldogságnak ezt a csaknem négy évtizedes, szakadatlan áramlását. A Ki kicsoda 1994-es kiadásában olvasom, hogy 1949-ben – tehát az utolsó alkalommal – Baumgarten-díjat kapott, mégpedig feltehetően igen tehetséges versekért. Emlékezetemet megtámogatandó fellapozom az 1948-ban Sótér István szerkesztésében megjelent Négy nemzedék című pompás versantológiát, ahol két költeménnyel szerepel.

„Melled gömbölyödni mitől tanult?”: emlékszem, amikor 17 éves koromban a Margit-sziget felé ballagva a hídon találkoztam ezzel a kérdéssel – ha nem tévedek, a Csillag hasábjain –, az aszfaltba gyökeredzett a lábam, és arra gondoltam, hogy olyan rejtvényt adott fel nekem a szerző, amelyen egész életemben törhetem a fejem. Aztán 1954-ben Kossuth-díjat is kapott, borzalmas költeményekért, amelyekért éppen én nem marasztalhatom el őt.

Megjegyzem azonban, hogy Kuczka a maga sztálinista hevéhez Majakovszkij szuverén személyiségéből merített ihletést, vagyis olyan mintát követett, mely a költői Ént a világmindenség harsogó középpontjává avatta.

Egy ilyen pátoszú embernek különösen nehezebbé eshetett az a következtetés, amelyet a totális vereség megsemmisítő élményéből levont: hogy kifelé el kell némulnia. Csak bámulom, ahogyan ehhez a döntéséhez – kis porció resignációt keverve tripla adag dachoz – ragaszkodott. Következetességében a többi politikai szereppel együtt elutasította magától az ellenzéki szerepvállalást is, de versei, az egészen kiválóak és a gyengébben sikerültek egyaránt, azok közé sorolják – és ilyenek fölöttébb kevesen voltak az értelmiség berkeiben –, akik a 12 napos forradalmat és a viszonylag kurta ideig tartó, de annál kegyetlenebb

megtorlást nem múltó epizódnak fogták fel, hanem személyek és nemzedékek sorsát és látkörét döntően meghatározó, korszakos eseménynek. Kuczka 1956. november 4-től ehhez a felismeréséhez igazította életét. Nem én állítom ezt, hanem könyvének minden oldala.

(Hét Krajcár Kiadó, 1994. 190 Ft)

Eörsi István